

УДК 343.98:343.611

Горбачевський Віталій Якович – завідувач кафедри кримінального права і криміналістики ННІПП НАВС, доктор юридичних наук, доцент,

Топчій Василь Васильович – заступник начальника департаменту ДЗР МВС України, кандидат юридичних наук

Окремі особливості досудового розслідування кримінальних проваджень про умисні вбивства

У статті розглянуто особливості досудового розслідування кримінальних проваджень про умисні вбивства.

Ключові слова: умисні вбивства, досудове розслідування, кримінальне провадження, Кримінальний процесуальний кодекс України, Єдиний реєстр досудових розслідувань.

Відповідно до чинного Кримінального процесуального кодексу України у випадку надходження повідомлення про факт насильницької смерті чи підозри на таку, або встановлення таких фактів під час попереднього огляду трупа людини за місцем її проживання, на місці події негайно виїжджає слідчо-оперативна група на чолі із слідчим за участю судово-медичного експерта, а також інших необхідних спеціалістів. Слідчим проводиться огляд місця події та трупа в порядку, передбаченому ст.ст. 237, 238 КПК України, повідомлення про такі факти смерті підлягають реєстрації в журналі єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події (ЄО) та негайному внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) з кваліфікацією злочину за відповідною статтею Кримінального кодексу України, а труп направляється для проведення судово-медичної експертизи.

Досудове розслідування, згідно зі статтею 3 КПК України [1, с. 3] починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Відповідно

© В. Я. Горбачевський, В.В. Топчій 2013

до вимог ст.ст. 36, 40 КПК України, розпочинають досудове розслідування уповноважений слідчий органу досудового розслідування або прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

У цей період на підставі аналізу зібраної первинної інформації висуваються версії щодо обставин, мотивів, способу вчинення, осіб, причетних до вчиненого кримінального правопорушення.

Версія (лат. *versio*) – припущення слідчого або суду про наявність або відсутність подій і фактів з числа тих, що мають значення для встановлення істини у провадженні.

Особливості висунення версій та ситуаційний характер початкового етапу досудового розслідування кримінальних проваджень про умисні вбивства є тісно взаємопов'язаними. Причому в даному випадку можна простежити не тільки їх взаємозв'язок, але й взаємозалежність. Деякі версії можуть бути висунуті при розслідуванні будь-якого кримінального провадження про умисне вбивство без урахування конкретних обставин і слідчої ситуації, зокрема:

- а) вчинено вбивство;
- б) стався нещасний випадок;
- в) вчинено самогубство;
- г) смерть наступила в результаті так званих “природних причин” (захворювання).

Відповідні версії можливо висунути і з урахуванням найпоширеніших мотивів вчинення умисних вбивств.

Повністю погоджуючись з правомірністю і допустимістю перших трьох версій, до можливості висунення останньої вказаної вище версії слід відноситися з деякою часткою обережності. Це пов'язано з тим, що вважати смерть явищем природним для психічно нормальної здорової людини вельми проблематично. Відомо, що закон охороняє життя будь-якої людини, незалежно від віку і стану здоров'я. Виходячи з вказаного положення, вбачається дуже сумнівною допустимість висунення версії про “природну смерть”. Отже, версія про “природну смерть” має висуватися останньою, коли всі інші версії не знайшли підтвердження.

При цьому слід ураховувати, що в медицині відсутнє таке поняття, як “природна смерть”. У будь-якому випадку, після настання “природної” смерті, як правило, встановлюють її конкретну фізіологічну причину, або вказують, що причину смерті встановити не вдалося.

Важливою умовою повноти та об'єктивності розслідування є дотримання правил побудови і перевірки версій. Відносно кожної неясної або сумнівної обставини вчиненого злочину мають бути висунуті й перевірені всі можливі версії. Саме це положення повинне повністю врахо-

уватися при розслідуванні умисних вбивств з кваліфікуючими ознаками, які вчиняють, зазвичай, при відсутності свідків, тобто в умовах неочевидності. Не можна захоплюватися одними версіями й ігнорувати інші на тій підставі, що вони спочатку здаються маловірогідними. Кожна версія повинна бути достатньо обґрунтованою та підлягає ретельній перевірці. Порушення цього правила породжує звинувачувальний ухил у розслідуванні, який найчастіше є не стільки результатом тенденційності слідчого, скільки саме результатом його одностороннього захоплення певною версією, яку він вважає на початковому етапі розслідування вірогіднішою. Одним із способів запобігання такій необ'єктивності розслідування є постійний самоконтроль слідчого, критичне відношення його до інформації, що надходить, оцінка, глибока і всебічна перевірка висунутих версій [2, с. 72].

У даному випадку вельми характерним є приклад злочину, що мав місце на території Івано-Франківської області. До Коломийської ЦРЛ з місця проживання було доставлено місцевого підприємця з вогнепальним пораненням живота, який, не приходячи до свідомості, помер у реанімаційному відділенні. Родичі потерпілого повідомили, що він пораненим повернувся додому на власному автомобілі та сказав, що поранення йому спричинила невідома особа біля його магазину. Родичі також розповіли, що у потерпілого була сильна кровотеча, вони викликали “швидку”, а після її від'їзду зміли з підлоги кров. Під час огляду трупа було встановлено, що постріл здійснено впритул. До того ж експерти вилучили з тіла пиж від мисливського набою. У ході слідства завдяки висуванню різноманітних версій було проведено значний обсяг роботи та з'ясовано, що показання родичів потерпілого не відповідають дійсності: в магазині та на прилеглій території слідів боротьби, крові, продуктів пострілу виявлено не було. Подібних слідів не було виявлено і біля будинку потерпілого та в його автомобілі. Звуків пострілу ніхто з мешканців прилеглих до магазину будинків не чув. Оглянувши помешкання вбитого, експерти виявили один набій 16 калібру, а в гаражі – набой та гільзи такого ж калібру. Крім того, фахівцями залученої до огляду криміналістичної лабораторії у літній кухні на дверях, предметах побуту та на підлозі було виявлено залишки змитой крові. Аналізуючи характер слідів, виявлених у помешканні, показання родичів потерпілого, особливості вогнепального поранення на його тілі, слідчим висунуто основну версію, що поранення чоловік отримав виключно у літній кухні своєї оселі. У ході подальшого розслідування тесть потерпілого зізнався у тому, що саме він під час сварки, яка виникла на ґрунті неприязних відносин, вбив із рушниці свого зятя.

Наступне. До одного з прикарпатських райвідділів міліції надійшло повідомлення про виявлення за місцем проживання неповнолітньої дівчини. Слідчо-оперативною групою на місці події в кімнаті бу-

динку дійсно було виявлено труп сімнадцятирічної дівчини, смерть якої, за даними судово-медичного експерта, настала внаслідок механічної асфіксії. За вказаним фактом негайно було організовано проведення необхідних слідчо-оперативних заходів. У ході розслідування вказаної події було висунуто різні версії, зокрема, щодо вбивства неповнолітньої невідомою особою з метою пограбування, кимось із знайомих потерпілої під час раптово виниклої сварки, у тому числі на сексуальному ґрунті, а також вчинення вбивства родичами потерпілої.

При відпрацюванні висунутих версій, свого підтвердження вони не знайшли, зокрема двері будинку не мали жодних пошкоджень, зі слів дідуся, який виявив труп онуки, вона залишалася у будинку без нагляду лише близько тридцяти хвилин, у цей час на подвір'я ніхто зі сторонніх осіб не заходив, що підтверджували і сусіди загиблої, сім'я характеризувалася позитивно, мала достатній рівень статків, батьки дівчини працювали за кордоном, а вона проживала з дідусем. За результатами проведених слідчих дій та експертиз версія умисного вбивства не підтвердилася, а з'ясовані обставини свідчили про скоєння самогубства. Слідчим, з урахуванням здобутих доказів, було складено план допиту дідуся загиблої, який під тиском зібраних доказів зізнався, що дійсно його онука вчинила самогубство шляхом повішання на драбині у коморі, однак він, не бажаючи розголосу про самогубство дитини, зняв тіло та переніс його у кімнату, шнур на якому повісилася його онука він викинув у піч, після чого зателефонував до міліції та повідомив про вбивство своєї онуки.

Можна навести характерний приклад з досвіду американської поліції. Людина зателефонувала в поліцію, істерично повідомивши, що його дружина щойно стріляла і вбила себе. Коли поліція і швидка допомога прибули на місце події, жертва була мертва в результаті кульового поранення в ліву скроню. Чоловік тримав в руках зброю, з якої, за його припущенням, дружина стріляла в себе. Він показав, що прибув з роботи незадовго перед подією, але вдома не було ні його дружини, ні їхніх трьох дітей дошкільного віку. Його дружина прийшла додому пізніше, причому в стані сильного сп'яніння. Коли він запитав її про місцезнаходження їхніх дітей, вона відповіла йому, що вони були в її матері вдома. Потім він, будучи сильно збудженим, висловився щодо її відношення до дітей, її пияцтва та залицяння до інших чоловіків. Із слів чоловіка, його дружина вдарила його по обличчю, а він у відповідь ударив її. У цей момент вона проходила поблизу від столу, в ящику якого він тримав револьвер. Із ящика столу жінка дістала револьвер, зробила постріл собі в голову і впала на підлогу. Коли цей інцидент відбувся, нікого вдома не було. В результаті медичного дослідження вдалося виявити наступні обставини:

– куля увійшла до лівої верхньої частини голови, пройшла вниз через мозок і, продовживши рух вниз тіла жертви, зупинилася в її грудній клітці;

- навколо вогнепальної рани не було ніякого порохового опіку;
- смерть наступила негайно.

Якщо вогнепальне поранення було нанесено самовбивцею, він мав утримувати зброю в своїй лівій руці, принаймні, не далі двох футів (60,96 см) від своєї голови, і великим пальцем цієї ж руки натиснути на курок.

Родичі жертви та її чоловіка надали поліції наступну інформацію:

- за їхніми словами, жертва була життєрадісною людиною, вона ніколи раніше не обговорювала тему самогубства і не робила замах на нього;
- жертва та її чоловік зазнавали серйозних сімейних труднощів, оскільки вона зустрічалася з іншими чоловіками, витрачаючи грошові кошти сім'ї на придбання спиртного, і, відповідно, не цікавлячись вихованням трьох їхніх малолітніх дітей;

– раніше чоловік і жінка нападали один на одного під час сімейних конфліктів.

Ці факти вказували, що смерть жертви була, можливо, результатом не самогубства, а кримінального вбивства. В ході допиту чоловіка було встановлено певні факти, що підтверджували цю версію. Чоловік послідовно і виразно розповів про передісторію, поступову підготовку до події. Після того, як дружина дала йому ляпасу, він розсердився, став бити її об підлогу, потім із ящика столу взяв револьвер і повернувся до своєї дружини, яка стояла на колінах. Стоячи над потерпілою, він вистрілив їй в голову з відстані кроку. Після цього він злякався і придумав свою розповідь про самогубство дружини.

Цей випадок демонструє значення двох обставин у розслідуванні самогубства. Перша обставина – відношення положення рани на тілі до траєкторії входу кулі в тіло. Друга – наявність або відсутність свідків, що підтверджують схильність жертви до самогубства.

На думку П. Д. Біленчука, основою планування та складання версій є результати огляду, провадження першочергових невідкладних слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій [3, с. 192].

Висуваючи кожну з вказаних вище загальних версій (вчинене вбивство, самогубство або мав місце нещасний випадок), слідчий має висунути низку окремих, конкретних обґрунтованих версій щодо мотиву злочину та особи, яка його вчинила, а можливо замовила.

Так, припущення щодо вчинення вбивства породжує версії про час і місце його вчинення, виконавця злочину, співучасників, знаряддя вбивства, мету, мотиви та інші обставини злочину.

Проведене дослідження кримінальних справ, а нині – кримінальних проваджень, дозволяє дійти висновку, що при визначенні часу

вчинення вбивства слід враховувати, що середньостатистичний час з моменту вчинення злочину до його виявлення правоохоронними органами складає: до 1 доби – 55,2 %, до 3 діб – 13, 9 %, до 10 діб – 20,6 %, понад 10 діб – 10, 2 %).

Версія за обсягом може бути різною: вона може стосуватися окремої обставини події або охоплювати декілька взаємопов'язаних обставин. Нерідко в одній слідчій версії може бути поєднано декілька припущень слідчого щодо різних обставин учинення злочину (наприклад, про суб'єкт і мотив злочину, час, місце і спосіб його вчинення тощо). Аналіз і перевірка таких складних слідчих версій є посиленою лише для висококваліфікованого досвідченого слідчого. У складних багатоепізодних справах переважним слід вважати висунення слідчим низки версій, кожна з яких охоплює якусь одну обставину вчиненого вбивства. При цьому, природно, збільшується кількість версій, але спрощується їх аналіз і перевірка.

Слідчі версії є головним елементом будь-якого плану розслідування. Раціональність плану, правильність намічених напрямів досудового слідства, успіх розслідування в цілому багато в чому обумовлені висуненням справді достовірних версій, заснованих не на обгрунтованих домислах, а на реальних фактах. Важливими умовами спроможності кожної версії є достовірність її фактичної підстави і дотримання правил логіки при виведенні вірогідної думки з відповідних фактичних даних.

Після висунення версій визначаються обставини, що підлягають з'ясуванню по кожній з них. Їх визначенню сприяє виведення з кожної версії її логічних наслідків. Наприклад, логічним наслідком окремої версії щодо вчинення вбивства певною особою з гладкоствольної вогнепальної зброї може бути висновок про те, що у підозрюваного є вогнепальна зброя і боеприпаси до неї, а також речі зі слідами крові і продуктів пострілу.

Постановка задачі, визначення шляхів і способів її вирішення, правильної послідовності здійснення необхідних дій, насамперед у призначенні судових експертиз, розстановки наявних сил і засобів тощо – все це є елементами організації розслідування. Ця розумова діяльність слідчого спрямована на побудову уявної моделі всього процесу розслідування [4, с. 214].

А. М. Васильєв не погодився з таким визначенням функціональної ролі планування розслідування. Він писав: "Р. С. Белкін вважає, що планування слідства не є тактичним прийомом, оскільки застосовується як загальнонауковий засіб" [5, с. 67–68]. Це і є той випадок, коли не враховується, що тактичним прийомом є планування розслідування як загальнонауковий засіб, здійснене пристосування до потреб розслідування, яке включає особливі принципи планування слідства, особливу структуру, методи трансформації наслідків, що витікають з версій, питання, що включаються в план, тощо.

Навіть якщо не враховувати зміст терміну “пристосування”, яке А. М. Васильєв розкриває у вельми спірному аспекті, то й тоді залишається незрозумілим, чому планування, яке є методом здійснення організаторської функції, напрямом діяльності тільки зважаючи на те, що воно “пристосоване” до слідства, раптом втратило ці свої якості і перетворилося на тактичний прийом?

У процесі здійснення планування щодо конкретного кримінального провадження про вчинення умисного вбивства, перш за все, слід скласти перелік обставин, які потребують першочергового з’ясування. В першу чергу, необхідно пояснити причину виключних наслідків учинення злочину – насильницької смерті потерпілого. Крім того, слідчий має негайно намітити дії, зволікання з якими загрожує втратою або знеціненням потенційних доказів.

За наявності достатніх доказів, згідно зі ст.ст. 276–279 КПК України, вживаються заходи щодо затримання особи та ініціювання, за погодженням прокурором – процесуальним керівником, перед слідчим суддею обрання запобіжного заходу, слідчий складає повідомлення про підозру та, після його погодження з прокурором, вручає в день його складання.

Не рекомендується зволікати із провадженням дій, завдяки яким може бути отримано значний обсяг інформації, зокрема, з допитом потерпілого (за наявності) або свідків. Цьому в ряді випадків сприяє передбачене Кримінальним процесуальним кодексом проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування.

Відповідно до п. 1, ст. 232 КПК України, допит осіб, упізнання осіб чи речей під час досудового розслідування можуть бути проведені у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) у випадках: неможливості безпосередньої участі за станом здоров’я чи з інших причин, необхідності забезпечення безпеки осіб, проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого. Це, в свою чергу, сприяє додержанню встановлених процесуальних строків.

Практика застосування положень Кримінального процесуального кодексу України засвідчила неможливість належного виконання правоохоронними органами вимог ст. 2 (Завдання кримінального провадження) КПК України в частині забезпечення швидкого і повного розслідування кримінальних правопорушень про вбивства, вчинені в умовах неочевидності, які потребують негайного проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Насамперед, до цього призвела тривала процедура підготовки, погодження та розгляду клопотань на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених § 2 (Втручання у приватне спілкування) КПК України, а також щодо тимчасового доступу до речей і документів (глава 15 Тимчасовий доступ до речей і документів) КПК України.

Наприклад, у листопаді 2012 року близько 3-ї години ночі в м. Києві невідомі особи підпалили приміщення ресторану, внаслідок чого загинуло двоє осіб. Через тривалу процедуру погодження та розгляду клопотань, працівниками міліції лише в наприкінці робочого дня отримано ухвали суду про тимчасовий доступ до інформації, яка знаходиться в операторів мобільного зв'язку.

Разом з тим, маємо й інший приклад оперативності у роботі за старим порядком. У 2008 році в м. Києві було здійснено підпал іншого ресторану, внаслідок чого загинуло 4 особи, ще 5 – отримали опіки. У результаті опрацювання інформації, наданої операторами мобільного зв'язку щодо роботи мобільних телефонів у зоні покриття в районі вчинення злочину та можливого шляху відходу злочинців, упродовж однієї доби затримано трьох осіб, які вчинили злочин.

Сьогодні, в умовах реалізації вимог нового КПК України щодо виконання процедури отримання технічної інформації безпосередньо від операторів телекомунікацій, установити та затримати особу, якою вчинено злочин, за так званим терміном “по гарячих слідах” неможливо. Цьому заважає значний проміжок часу, що витрачається на процедуру підготовки, погодження і розгляду клопотань, насамперед, щодо тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю (інформація, яка знаходиться в операторів і провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо). А отриманий результат, у свою чергу, потрібен знову ж для підготовки, погодження і розгляду клопотань щодо отримання дозволу на проведення в подальшому негласних слідчих (розшукових) дій.

Причини цього є:

1. Ускладнення отримання зазначеної вище інформації через процедуру тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю (п. 7 ст. 162 КПК України). Дана інформація отримується безпосередньо в операторів телекомунікацій на підставі ухвали слідчого судді, суду (ч. 2 ст. 159 КПК України), у тому числі районного, миського та миськрайонного. Згідно з вимогами ч. 4 ст. 163 КПК України, слідчий суддя, суд розглядає клопотання на отримання такої інформації за участю представника оператора.

2. Втрата оперативності отримання вказаної технічної інформації, у зв'язку з тим, що її надають оператори, центральні офіси яких розташовані в м. Києві. Таким чином, на районному рівні швидко отримати таку інформацію неможливо, а термін виконання ухвали слідчого судді відповідно до Закону України “Про захист персональних даних” може становити до 30 діб.

Крім того, фактично неможливо виконати вимоги ст. 163 (Розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів) КПК України щодо судового виклику за повісткою до слідчого судді особи, у володінні якої знаходяться речі та документи (представника оператора мобільного зв'язку) через відсутність у 5 регіонах держави представників операторів мобільного зв'язку й наявності в 15 регіонах представників лише окремих операторів.

Також при розслідуванні умисних убивств за умовами нового КПК України виникають проблеми при затриманні особи через певний період часу після вчинення злочину. Так, редакція ст. 208 КПК України надає право працівникам правоохоронних органів затримати особу виключно у випадках, якщо її застали при вчиненні злочину, або безпосередньо після нього за наявності очевидних ознак, які вказують саме на цю особу як на злочинця.

В інших випадках, навіть при наявності доказів причетності особи до вчинення злочину та встановлення її місцезнаходження, працівники міліції не мають правових підстав для її затримання.

Єдиним законним шляхом є отримання дозволу слідчого судді на затримання з метою приводу такої особи. Але в цьому випадку особа попередньо повинна бути повідомлена про підозру, тобто набути статусу підозрюваного.

Шляхом вирішення цієї проблеми може бути повернення до порядку, що діяв згідно зі ст.ст. 106, 115 КПК 1960 року – тобто надати працівникам правоохоронних органів право затримувати особу, навіть якщо пройшов певний час після злочину, але таке вирішення можливе лише на законодавчому рівні, шляхом внесення відповідних змін до КПК України.

Наступне. Оголошення розшуку підозрюваного. Згідно з вимогами КПК України у розшук можна оголосити лише підозрюваного, тобто особу, якій попередньо особисто повідомлено про підозру.

Однак на практиці існують випадки наявності достатніх доказів вини особи, яка вчинила злочин, але місцезнаходження її не встановлено, через що неможливо повідомити про підозру. Наприклад, коли вбивця, відразу після скоєння злочину, став переховуватися та його особу встановлено у ході проведення слідчих (розшукових) дій.

Як наслідок, виникає колізія – для повідомлення про підозру особу потрібно розшукати, але це неможливо через відсутність у неї статусу підозрюваного.

Шлях вирішення: вважати підозрюваним особу, відносно якої складене повідомлення про підозру, що також потребує законодавчого закріплення.

У разі спричинення злочином матеріального збитку, доцільно вже на початковому етапі розслідування спланувати заходи із забезпечення

відшкодування збитків, зокрема здійснення обшуку у підозрюваного, накладення арешту на його майно.

Зазвичай на наступних етапах розслідування слідчий планує вивчення особи підозрюваного, пред'явлення особи для впізнання, виявлення його зв'язків і відносин, проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях, слідчий експеримент, негласні слідчі (розшукові) дії, освідування особи, пред'явлення речей для впізнання.

І лише на завершальній стадії розслідування слідчий планує заходи щодо відкриття матеріалів досудового розслідування іншої сторони згідно з вимогами ст. 290 КПК України та складання обвинувального акту з урахуванням часу, необхідного для розгляду можливих клопотань про доповнення розслідування.

Процес розслідування умисних вбивств характеризується деякими особливостями, що впливають на алгоритм слідчих дій на досудовому слідстві.

Безпосередньо перед складанням плану розслідування отриману первинну інформацію про обставини вчиненого вбивства слід систематизувати, згрупувавши за певними ознаками, наприклад, узагальнити відомості: про подію злочину (дані про місце, час, спосіб його вчинення тощо); про наслідки його здійснення (смерть особи, спричинення шкоди її здоров'ю; знищення її майна тощо); про особу злочинця (встановлення конкретної особи або ознак невідомого злочинця).

Після визначення кола планованих заходів уточнюються час, конкретні терміни виконання кожного з них, коло їх виконавців і задіяні при цьому засоби.

Планувати роботу з розслідування умисних убивств доцільно у формі письмового плану. Він гарантує більш вдумливий підхід до розслідування та дисциплінує слідчого, а також дає можливість не упустити жоден із намічених заходів, як це нерідко відбувається, коли план існує лише у вигляді усних домовленостей.

Планування розслідування передбачає включення в його процес і організацію діяльності з пошуку злочинця. Організація цієї діяльності означає не тільки створення опорної бази і запуск механізму пошуку, але й управління ним, безперервне втілення в життя ідей і задумів слідчого в ході функціонування цього механізму, виконання роботи з його забезпечення, обслуговування, контролю над якістю виконуваної роботи. Ця трудомістка, багатопрофільна робота здійснюється повсякденно на всьому протязі пізнавального процесу щодо розкриття та розслідування умисних вбивств. Вона є єдністю розумових операцій і практичних кроків й пов'язана з реалізацією не тільки інтелектуального потенціалу слідчого, його професійних знань, досвіду, навиків, умінь, само-

стійно виконуваних ним дій і заходів, але і з залученням, шляхом надання доручень відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України, можливостей, сил і засобів оперативно-розшукового та іншого характеру. В ході організації своєї роботи слідчий будує і реалізує різні види моделей слідчих ситуацій, моделі об'єктів, моделі завдань діяльності, моделі шляхів і засобів їх вирішення, моделі умов (передумов) забезпечення оптимальної та результативної діяльності.

В сучасних умовах важливе значення для встановлення осіб, які вчинили умисні вбивства, має використання можливостей операторів мобільного та дротового зв'язку. Правильна й своєчасна робота щодо отримання та подальшого аналізу роздруківок телефонних розмов дає змогу розкривати найбільш складну категорію умисних вбивств – учинених на замовлення.

Так, завдяки детальному аналізу телефонних розмов працівниками ГУМВС України в місті Києві було викрито групу осіб з м. Харкова, які у 2006 році в м. Києві скоїли замовне вбивство із вогнепальної зброї посадовця у сфері залізничного транспорту України, а в 2009 році скоїли замах на вбивство особи, яка зайняла місце раніше вбитого ними ж керівника. Під тиском неспростовних доказів, що ґрунтуються, насамперед, на даних, отриманих у результаті аналізу роздруківок вхідних і вихідних дзвінків з мобільних терміналів, а також таксофонних карток ВАТ “Укртелеком”, якими користувалися затримані, та проведеними слідчими діями, затримані особи надали правдиві свідчення про обставини вчинених злочинів, а виконавець навіть вказав під час слідчого експерименту місцезнаходження пістолету, з якого було вчинено вбивство.

Описуючи особливості планування розслідування, слід також розглянути питання використання можливостей методу моделювання в окремих типових слідчих ситуаціях, що складаються при розслідуванні кримінальних проваджень про умисні вбивства. Характерним у цьому випадку є моделювання щодо встановлення взаємного положення жертви, зброї і підозрюваного в момент пострілу, оскільки, розслідуючи злочини, пов'язані з використанням вогнепальної зброї проти людини, слідчий стикається з необхідністю досліджувати сліди застоювання цієї зброї з тим, щоб адекватно реконструювати релевантні в кримінально-правовому відношенні обставини події, що відбулася. Виникаючі при цьому слідчі ситуації є вельми специфічними, а конкретні задачі, що стоять перед слідчим, – достатньо складними, тому дуже важливе значення має встановлення взаємного положення в просторі вогнепальної зброї, з якої здійснено постріл, і потерпілого у момент пострілу. Вирішення цієї задачі моделювання події вбивства щодо встановлення взаємного положення жертви, зброї і підозрюваного в момент пострілу органічно пов'язане із з'ясуванням механізму взаємодії

цих суб'єктів і припускає не тільки роздільне вивчення елементів, але й порівняльний аналіз у межах реальних модельних експериментів.

Українською рідко спочатку складений план розслідування справи протягом усього періоду слідства не зазнає ніяких змін. Періодично, у міру отримання нової інформації, слідчий, взявши до уваги нові отримані відомості, корегує плани своїх подальших дій повністю або у відповідній частині.

Плануватися має не тільки загальний хід усього процесу досудового слідства, але й провадження кожної конкретної слідчої (розшукової) дії, рівно як їх взаємодія з оперативними підрозділами та інша діяльність слідчого у конкретному кримінальному провадженні. Перш за все, в цьому вбачаються організуюча роль і відповідальність слідчого за своєчасне та якісне розслідування злочину, його ініціатива щодо проведення негласних слідчих дій, процесуальна самостійність у прийнятті рішень (за виключенням випадків, коли законом передбачено отримання погодження прокурора чи дозвіл слідчого судді, суду), а також у виняткових невідкладних випадках відповідно до ч. 1. ст. 250 КПК України [7, с. 561].

Від якості планування розслідування залежить ефективність організації та проведення тактичних операцій (комбінацій), що, в свою чергу, також оптимізує процес розслідування умисних вбивств.

Ефективність використання тактичної операції (комбінації) проявляється при розслідуванні умисних вбивств, які розпочинаються за фактами безвісного зникнення громадян. Наприклад, у 2012 році до одного з райвідділів Луганської області надійшло повідомлення про виявлення у річці Айдар ноги людини. Негайно на місце події виїхала слідчо-оперативна група та залучено додаткові сили і засоби для ретельного прочісування прилеглої території, в тому числі водолазів. У результаті цього, у річці було виявлено чоловічу та жіночу голови, 4 ноги, 1 руку, металеву бочку та фрагменти одягу. За вказаним фактом негайно було порушено кримінальну справу за фактом убивства. Роботу над розкриттям злочину розпочато зі встановлення потерпілих, насамперед, серед безвісти зниклих та осіб, які раптово виїхали за межі України.

У ході досудового слідства було отримано інформацію про те, що в провадженні іншого райвідділу цієї ж області перебуває кримінальна справа, порушена за фактом підробки паспортів мешканців м. Луганська гр. Г. та її сина гр. С. При вивченні зазначеної кримінальної справи встановлено, що вказані особи виїхали до Росії. У ході опитування сусідів указаних осіб з'ясовано, що останні проживали самотньо, ніде не працювали і зловживали спиртними напоями, але наприкінці березня 2012 року останні кудись зникли. Під час пред'явлення їм фотознімків голів виявлених трупів, останніх було упізнано. Таким чином, було встановлено особи розчленованих трупів.

У подальшому під час розслідування вбивства отримано інформацію, що якісь особи намагаються заволодіти двокімнатною квартирою потерпілих у м. Луганську, зокрема у нотаріуса було вилучено три довіреності від імені потерпілих на право приватизації та продажу їхньої квартири. По вилучених документах з'ясувалось, що організацією шахрайського заволодіння квартирою займався гр. Л. Під час проведення подальших заходів було встановлено, що гр. Л спільно з гр. К. у 2009 році незаконно заволоділи автомобілем ГАЗ шляхом підробки договору оренди на вказаний автомобіль і користувалися ним. За вказаним фактом було додатково порушено кримінальну справу за фактом незаконного заволодіння транспортним засобом. Під час ретельно спланованого допиту, гр. К. вказав на ще одного співучасника – гр. М., розповів усі обставини скоєння вбивства родини Г. та вказав ролі кожного співучасника у злочині. Зокрема, гр. Л. був організатором вбивства з метою заволодіння квартирою потерпілих, гр. К. скоїв вбивство гр. Г., а гр. М. скоїв вбивство гр. С. У подальшому гр. К. розчленував трупи та склав у металеві бочки, а гр. Л. вивіз бочки за межі м. Луганську та викинув їх у річку.

Ще одним прикладом підтвердження ефективності використання тактичної операції (комбінації) може бути наступний. Працівники слідчо-оперативної групи на службовому автомобілі, повертаючись з місця події за фактом нерозкритої крадіжки та проїжджаючи поблизу трактора, який виконував сільськогосподарські роботи, помітили, що водій, побачивши міліцейську машину, почав тікати. В результаті переслідування тракториста було затримано, ним виявився 25-ти річний місцевий житель гр. Н. Під час допиту по суті крадіжки останній свою причетність заперечив, натомість на запитання про причину втечі від працівників міліції відповів, що убив свою співмешканку П. Разом з тим, ніяких заяв про її зникнення безвісті до міліції не надходило, а сусідам останній пояснював, що співмешканка перебуває в Москві на заробітках. Ураховуючи, що Н. пояснив, що він задушив П. і втопив труп у річці біля села, працівниками міліції з застосуванням спеціальних засобів проведено ретельний пошуку трупа або його фрагментів на березі й на дні річки. Але в результаті пошуку нічого знайдено не було. Слідчий, оглянувши місце проживання П. в будинку її чоловіка, та, припускаючи, що труп може бути закопаним, поставив гр. Н. питання “Де закопали труп?”, гр-н Н. відповів: “а скільки мені за це дадуть?”. Після пояснення слідчого, що щиріше визнання є пом'якшувальною обставиною, він детально описав місце поховання трупу гр-ки П. в полі біля місця свого проживання. В ході огляду місця події, проведеного за його участю, він особисто викопав труп, розчленований ним і розділений по двох полотняних мішках, безпомилково вказавши при цьому, де і яка частина тіла лежить. Згодом, зізнання гр-на Н. було враховано судом як доказ у справі.

В іншому випадку на місці події у справі про умисне вбивство знайшли сліди взуття злочинця, які виявилися непридатними для ідентифікації. Згодом слідчий отримав оперативну інформацію про те, що підозрюваний з великою тривогою виказував побоювання, що міг залишити сліди ніг на місці злочину.

Тоді на його допиті слідчий став з'ясовувати, яке у нього є взуття, скільки пар, у чому ходив того дня, коли був учинений злочин. Вже через декілька хвилин допиту підозрюваний зізнався у вчиненні умисного вбивства.

Досудове розслідування повинно бути проведене в установлені законом строки і своєчасно завершено. Цьому має сприяти чітко спланована вже на початковому етапі розслідування, окреслена можливими версіями відносно кримінального правопорушення, робота слідчого у взаємодії з іншими підрозділами органу внутрішніх справ. Це, в свою чергу, є запорукою успішного кримінального провадження, закріплення і долучення до матеріалів провадження здобутих доказів під час судового розслідування і судового провадження, належного забезпечення сторонам права на участь у судовому розгляді.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України.– К. : Центр учбової літератури”, 2012. – 252 с.
2. Криміналістика : учебник / под ред. И. Ф. Панбелева, Н. А. Селиванова. – М. : Юрид. лит., 1988 – 670 с.
3. Криміналістика : підручник / за ред. П. Д. Біленчука. – К. : Вид-во Право, 1997. – 253 с.
4. Белкин Р. С. Криміналістика : проблемы, тенденции, перспективы / Р. С. Белкин. – М. : Юрид. лит., 1987. – 384 с.
5. Васильев А. Н. Следственная тактика / А. Н. Васильев. – М. : Юрид. лит., 1976. – 197 с.
6. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / В. М. Тертишник. – К. : А. С. К., 2002. – 1056 с.
7. Гончаренко В. Г. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / В. Г. Гончаренко. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.

В статье рассмотрены особенности досудебного расследования уголовных производств об умышленных убийствах.

The article is devoted to the examination of the features of pre-trial investigation of the criminal proceedings about premeditated murder.

Стаття надійшла до редакції журналу 12 березня 2013 року.